

## *Rankil och Rankhyttan*

I *Rankhyttan* i Vika sn, Dalarna, ingår enligt Harry Ståhl (1960 s. 123 f.) genitiv av ett fornsvenskt mansnamn *Ranke* (*a rankka hytto* 1475 u.d. SRAp SDHK 29868, DDal suppl. s. 18). *Ranke* förklaras i sin tur som en kortform av *Rankil*, som är känt från ett patronymikon med belägg från Torsånga, Stora Tuna och Vika socknar i Dalarna, tidigast 1435 u.d. (*iönis ranchilsson*, SRAp SDHK 22273, DDal 1 s. 267). Ståhls tolkning av ortnamnet och av personnamnet *Ranke* är övertygande. Det stöds också av flera medeltida belägg på detta *Ranke* i sammansättning med *måg* (fsv. *magher* 'släkting genom gifte'), bl.a. 1481 u.d. (*mykyl rankkemager*, SRAp, DDal 3 s. 212), 1483 7/10 (*Michel rankamagh* SRAp, DDal 3 s. 215) och, odaterat, *Michel rankka mogh* (SRApp I SDHK 29877). Mickel Rankesmåg uppträder som nämndeman just i Vika socken och anges i det odaterade brevet vara granne med en Olaff Jönsson på Rankhyttan. Av kronologiska skäl kan Mickels svärfar(?) inte vara identisk med Jöns far *Rankil*; det måste finnas ytterligare en (annars obelagd) namnbärare *Ranke* (*Rankil*). Att namnen har brukats inom samma släkt, och att en medlem i släkten har varit namnlåtare åt Rankhyttan är ändå mycket troligt.

Ståhl tar upp två belägg från landskapshandlingarna 1539 och förmodar att de hör till en och samma person, vilket säkerligen är riktigt. Skrivningarna är *Rankell* (skattlagd under Rankhyttan) och *Ranke på Rankhytthen* (DH 1539 uppslag 43 f. och p. 117). Ståhl (s. 123) nämner ytterligare ett belägg, från ett dombrev 1547 28/3, *Ranke pålsson på Rankehyttone* (DDal 3 s. 64).

Däremot finns det skäl att ifrågasätta om Ståhl (och i hans efterföljd SOL) träffar rätt när han ser *Rankil* som en form av det fornvästnordiska namnet *Hrafnkell*. *Hrafnkell* är ett isländskt, litterärt namn, som inte är känt från Norge eller från senare tiders Island förrän det i blygsam skala återupplivas under 1900-talet (se Lind samt Kvaran & Sigurður Jónsson 1991).

Det fvn. *Hrafnkell* visar sig vara belagt i England (se Insley 2023 s. 129 ff.). Det förefaller som om namnet inte är ovanligt där, och även *Hrafnhildr* är känt, åtminstone som element i ortnamn (se t.ex. Fellows Jensen 1968 s. 212 f.). Förhållandet är märkligt och intressant men gör det inte särskilt mycket troligare att det dalska *Rankil* skulle motsvara *Hrafnkell*.

I SMPs har det ovannämnda *Rankil* förts till *Ragnkil*, ett namn som för övrigt är okänt. Varken ortnamnsforskare eller personnamnsforskare tycks ha noterat motsättningen till Ståhls *Hrafnkell*. Trots mina invändningar ovan har *Hrafnkell* försteget framför *Ragnkil* att det är ett belagt namn. När det gäller *Ragnkil* måste vi föreställa oss att namnet, efter att ha bildats under vikingatiden eller möjligen tidig medeltid, har traderats vidare i befolkningen men inte kommit att uppträda i skrift i bevarade källor förrän i ett patronymikon från 1400-talet. Jag vill här hävda att en sådan utveckling är fullt tänkbar och relativt sannolik. En utgångspunkt är Lena Petersons (2003) konstaterande att »hapaxbelägg» av tvåledade personnamn är relativt frekventa i de sen-vikingatida runinskrifterna. I viss mån gäller detta även för svensk medeltid.

Förleden *Ragn-* är mycket produktiv; den ingår i 13 sammansatta namn i NRL. Även i samlingarna till SMP är elementet väl företrätt, med 10 namn som även tas upp i NRL och fyra (förutom *Rankil*) som inte är kända från de vikingatida nordiska

inskrifterna. Både under vikingatid och medeltid är kortformerna *Ragna* och *Ragnil/Ragne* väl företrädde.

Intressantast här är de medeltida svenska namn på *Ragn-* som inte är belagda tidigare. *Ragnmund* är tidigast belagt 1347 11/3, Södermanland (*Ragmundus in forsby*, SD nr 4151) och har därefter fem belägg i original fram till 1399 9/10, Västmanland (DRA SDHK 15212, BSH 2 s. 86, 89); namnet kan dessutom troligen återfinnas på den gotländska medeltida runhällen G 22 (se Källström 2022 s. 37 ff.). *Ragnolf* är belagt 1349 7/6 (*Ragnolfus*, SD nr 4445) och två gånger i skattelängden 1371 (SDHK 10085), allt i Västmanland. *Ragnvardh* är endast känt från en odaterad förteckning över Askeby klostrets ägor i Norrköping (1378–84, *raghwardar*, nom., SRAp SDHK 11140). Kvinno-namnet *Ragnø*, slutligen, är endast känt från ett åländskt brev 1438 3/7 (SRAp, FMU 3 nr 2252, se Peterson 1981 s. 95). Även *Ragnbiorn* kan vara värt att nämna, såsom ett namn med endast ett belägg vardera i NRL och SMPs (U 590 och 1399 7/10 Västerås, BSH 2 s. 82). Som synes spelar Västmanland, med sina starka band till Dalarna, en framträdande roll bland de ovanstående beläggen. Namnbärarna tillhör typiskt relativt breda lager av befolkningen.

Efterleden *-kætil*, som i alla kända fornsvenska fall är enstavig, är även den mycket produktiv. Här vill jag peka på två namn som endast är kända från medeltida svenska källor: *Frøkil*, Västmanland och Östergötland (SMP 2 sp. 130, Wahlberg 1987 s. 40) och *Ronkil* 1412 21/3, Småland (SDns nr 1548). Det senare är troligen ett *Runkil*, ett namn som tas upp av Ivar Modéer (1964 s. 22, 28), sannolikt med stöd av detta belägg.

*Hrafnkell* innehåller förstas fv. *hrafn* 'korp'. Jag hävdar ovan att spridningsbilden för detta namn talar emot att det skulle uppträda hos en isolerad namnbärare i det sen-medeltida Dalarna. Men hur är det med möjligheten att ett motsvarande namn nybildats i Norge eller Sverige, på samma sätt som jag tänker mig för *Ragnkil*?

Förleden *Hrafn-* ingår förutom i *Hrafnkell* endast i kvinno-namnet *Hrafnhildr* (Janzen 1947 s. 79). Detta namn har tre kända namnbärare, tillhörande en och samma isländska litterära släkt (Lind, Lind suppl.; se även Kvaran & Sigurður Jónsson 1991). Det är värt att tillägga att NPL endast tar upp det enkla *Ravn*, med anmärkningen »Allment på Island i mellomalderen, sjeldnare her i landet». Inte heller finns några kända sammansatta östnordiska personnamn innehållande (fsv.) *ramn* (men se nedan). Förleden spelar alltså en mycket perifer roll i variationssystemet.

Det skall dock nämnas att de enledade fsv. *Ramn* och *Ramne* är relativt väl belagda, liksom fda. *Rafn* (DGP 1). Åtskilliga belägg som har förts till tvåledade namn på *Ragn-* skulle också, sett endast med utgångspunkt från skriftbilden, lika gärna kunna föras till en förled *\*Ramn-* (jfr t.ex. Källström a.a. s. 37). Det finns till och med ett delvis utplånat namn som i SMPs har lästs [...]fñwlf och med tvekan har tolkats om ett [*Ra*]mnolf<sup>1</sup> (1461 9/6 SRAp SDHK 27788). Här skulle vi alltså kunna ha ett fsv. namn på *Ramn-*, även om det första synliga tecknet knappast är ett säkert <f>.

Sammantaget förefaller det oproblematiskt att utgå från att formen *Rankil* motsvarar ett fsv. *Ragnkil*. Att det skulle motsvara ett fv. *Hrafnkell* är osannolikt.

<sup>1</sup> Min normalisering. Bokstavsföljden <rafn> förekommer både för appellativet *ramn* och personnamnen *Ramn*, *Ramne*.

## Referenser

- DH = Dalarnas [landskaps]handlingar. KA.
- Fellows Jensen, Gillian, 1968: Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire. Copenhagen. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 7.)
- G = Runristning i GR.
- Insley, John, 2023: *Lox(h)am* revisited. I: NoB 111. S. 125–136.
- Janzen, Assar, 1947: De fornvästnordiska personnamnen. I: Personnamn. Utg. av Assar Janzen. København–Oslo–Stockholm. (NK 7.) S. 22–186.
- Kvaran, Guðrún & Sigurður Jónsson frá Arnarvatni, 1991: Nöfn Íslendinga. Reykjavík.
- Källström, Magnus, 2022: Några namnfrågor på gravhällen G 22 i Öja kyrka på Gotland. I: OUÅ. S. 31–50.
- Modéer, Ivar, 1964: Svenska personnamn. Handbok för universitetsbruk och självstudier. Lund. (AS 5.)
- Peterson, Lena, 1981: Kvinnonamnets böjning i fornsvenskan. De ursprungligen starkt böjda namnen. Uppsala. (AS 8.)
- 2003: *Arnnjótr, Dýrgeirr, Vígbörn* and others – A bouquet of rarities from the personal name flora of Viking Age Scandinavia. I: Runica – Germanica – Mediaevalia. Red. Wilhelm Heizmann & Astrid van Nahl. Berlin–New York. S. 581–594.
- SDHK = Svenskt Diplomatariums huvudkartotek. <https://sok.riksarkivet.se/sdhk>
- Ståhl, Harry, 1960: Ortnamnen i Kopparbergslagen. Stockholm. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Filologisk-filosofiska serien 7.)
- U = Runristning i UR.
- Wahlberg, Mats, 1987: En östgötsk skattelängd från 1300-talet. I: SAS 5. S. 31–52.

Lennart Ryman